

Bal en de Internationale Tentoonstelling te Leeuwarden van 14 Augustus – 15 September 1920.

In Radio Nieuws nr. 9 van 1 September 1920 kunnen we hierover lezen:

“Vonkjes uit de Radio-wereld.

Ter gelegenheid van de I. E. T. (Intern. Electr. Tentoonstelling) welke te Leeuwarden gehouden wordt van 14 Aug.—15 September, heeft de firma N. V. “Bal Radio” te Breda een “draadloze” te Leeuwarden geplaatst, welke 's middags van 2—6 en 's avonds van 8—10 muziek geeft. Voor vele amateurs zal het — vooral in 't noorden — interessant zijn, deze muziektijden te weten teneinde iederen dag in de gelegenheid te zijn, hiervan te genieten ($\lambda_{\text{labda}} \pm 1400 \text{ M.}$).”

In het boek “Radio Malabar; Herinneringen aan een boeiende tijd 1914-1945”, auteur Klaas Dijkstra, ISBN 10: 90-811188-1-1, komen we over de firma Bal en de Internationale Tentoonstelling te Leeuwarden het volgende tegen (gedeelte van pagina 42):

“Daar de omroepzenders in de begintijd erg zwak door kwamen, moest de terugkoppeling vaak op de rand van genereren staan, zodat nog net geen trillingen werden voortgebracht. Dit op de rand van genereren plaatsen leverde - zoals zo even ook reeds werd beweerd - met de ontvangtoestellen van toen grote moeilijkheden op vanwege het z.g. handeffect. Had men met moeite eindelijk een beetje muziek uit de telefoon en wilde men de hand van de instelknop of glijcontact wegnemen, dan verdween in eens alles weer. Er zat vaak niets anders op, dan met de hand aan het instelorgaan te blijven zitten, totdat men moe werd van de stijve houding of enig lichaamsdeel was gaan slapen.

Aanvankelijk was in het noorden van de telefonie uitzendingen van de PCGG zender (Ned. Radio Ind.) niets te horen. Eerst in 1920 toen deze zender sterker werd gemaakt door de toepassing van een 75 watt Philips Ideeetlamp met 1000 volt anode spanning en 75 mA plaatstroom, golflengte 800 meter, ging het beter. Doch ook alleen nog maar dan, wanneer men beschikte over een flinke antenne.

Het maken van zo'n grote - en liefst hoge - antenne viel vaak niet mee. Zo herinner ik mij, dat een vriend en ik er in geslaagd waren een prachtantenne op te hangen aan een schoorsteen van een hoog gebouw. Zij liep dwars over een drukke straat en langs een hele bundel telefoondraden. Voor het ophangen hadden wij geen toestemming gevraagd en nauwelijks waren wij er mee klaar, of we kregen een technisch ambtenaar van de telefoondienst op bezoek met de mededeling, dat we binnen de kortst mogelijk tijd moesten zorgen, dat die draden (waarmede onze antenne bedoeld werd) verdwenen, op straffe van boete. Gelukkig wisten wij hem duidelijk te maken waar die "draden" voor dienden en wij niet zouden gaan uitzenden, zodat de telefoondienst er geen hinder van zou ondervinden. Nadat wij beloofden de antenne een beetje te zullen verhangen, verder van de telefoondraden, mocht zij daar voorlopig blijven.

In Augustus 1920 maakte ik voor de eerste keer kennis met een kleine telefoniezender en wel van heel dicht bij. Ter gelegenheid van de Internationale Tentoonstelling te Leeuwarden van 14 Augustus tot 15 September van dat jaar, werd door de firma Radio Bal te Breda een telefoniezender opgesteld in het gebouw waar wij onze ontvangproeven hielden. Hoewel wij beloofd hadden de antenne niet voor zenddoeleinden te zullen gebruiken, was de verleiding te groot om haar niet in bruikleen af te staan aan deze firma, die er om gevraagd had. Tevens konden wij haar helpen aan een kwikdampgelijkrichter voor de gelijkstroomvoeding van de zender, daar haar eigen apparaat niet goed werkte.

De bedoeling van de opstelling van de zender was, in een stand op het tentoonstellingsterrein ontvangtoestellen te demonstreren en radiomuziek ten gehore te brengen, speciaal ten behoeve van de verkoop van deze toestellen. Telkens na het spelen van een grammofoonplaat, of het geven van "levende muziek" werd met luide stem aangekondigd: "Hier Radio Bal te Breda, wij geven U ..... " waarna het één of andere muziekstuk volgde. Door deze aankondiging verkeerde het publiek in de veronderstelling, dat de uitzending vanuit Breda plaats had, een stad in het Zuiden van ons land. Voor zover ik mij herinner, was de weergave niet slecht, het publiek enthousiast en de zaken gingen goed.

Totdat men er achter kwam, dat niet vanuit het verre Zuiden, doch vanuit Leeuwarden zelf werd uitgezonden. Als een lopend vuurtje ging het "bedrog" rond (want zo beschouwde men het) en met de belangstelling voor de radiodemonstratie was het afgelopen. En dit is zo gebleven gedurende de gehele verdere duur van de tentoonstelling, met als gevolg: een grote financiële strop.”

Conclusie

In Radio-Nieuws staat duidelijk aangegeven dat de firma Bal een zender in Leeuwarden had geplaatst om de concerten te geven tijdens de tentoonstelling. Men had dus kunnen weten dat de zender niet in Leeuwarden stond, alhoewel de aankondiging "Hier Radio Bal te Breda" enigszins misleidend is. Al met al toch een miskleun voor de firma Bal.